

Arta și comunicarea în masă

Lect. univ. dr. **Adrian Leonard Mociulschi**
(Universitatea Națională de Muzică București)

În fața unui copac lovit de fulgerele căzute din înaltul cerului, strămoșii noștri vor fi văzut în acest fenomen un act de putere și de măreție a naturii. Prezența lor singulară a fost plină de frică și uimire. „Semnele” din cer, strălucind și arzând totul în calea lor, au precedat formarea opiniei colective, la nivelul comunităților tribale. Scena evenimentelor naturale a fost transformată într-un sanctuar cosmic.

Mulțimea este de presupus că s-ar fi format în jurul sursei de căldură și lumină. Comportamentul decurge drept consecința punctelor de vedere împărtășite de membrii grupului, iar opinia se creează prin actul de comunicare. Pentru troglodiți, sensul lucrurilor a fost invariabil același. De exemplu, focul a fost, fără îndoială, sacru. Percepția normativă creată de flăcările roșietice va fi acționat la nivelul credințelor colective, împărtășite de întreaga comunitate. Astfel, vedem că atenția concentrată asupra observării naturii a permis primilor oameni să înregistreze, în memoria lor, toate detaliile pe care le vor inciza, mai târziu, în cavernele stâncoase.

Este de la sine înțeles că artistul preistoric picta din memorie. Nu ni-l putem închipui făcând schițe „după model”, nici desenând pe viu saltul unei antilope, fuga unui bizon sau maiestuoasa monumentalitate a mamutului¹.

Arta de a imitata va fi pentru oamenii din Preistorie o metodă de a dobândi „putere” asupra lumii vizibile, pe căi nevăzute, și astfel vor lua naștere primele forme animaliere pictate, în cele mai mici detalii, pe rocile peșterilor. Picturile rupestre vor materializa aspirația oamenilor de a obține o identitate între natură însuflețită și semnele lor abstracte, pictate sau incizate în caverne.

Fără nici o urmă de îndoială că orice formă exterioară păstrată până la noi descrie un conținut ideatic, care de multe ori vine dintr-un trecut îndepărtat, la fel ca și lumina stelelor. Faptul că popoarele și-au dedicat resursele și energia pentru *a crea* – demers sinonim cu actul de comunicare – arată importanța artei pentru activitatea umană, dincolo de orice nevoi imediate sau primare, legate de supraviețuire. Am putea crede, ca sociologul german Tönnies, că rădăcinile opiniilor și credințelor împărtășite de întreaga comunitate sunt *judicata* și *voința*.

„Gânditorul” de la Hamangia este, probabil, unul dintre cele mai bune exemple: o figurină tridimensională, reproducând imaginea unui personaj aflat într-o postură meditativă, sprijinindu-și capul în mâini, demonstrează abilitățile

¹ Marcel Brion, *HOMO PICTOR*, traducere de Maria Vodă Căpușan și Victor Felea (București: Meridiane, 1977), p. 33.

artistului preistoric de a comunica o imagine stilizată. Acest lucru este un act de voință, o mărturie a puterii strămoșilor noștri de a transmite, în mod conștient sau nu, un mesaj artistic codificat. Simbolurile au fost interpretate în mod diferit de cei care au venit în contact direct cu ele de-a lungul istoriei, dar au fost privite mereu cu aceiași ochi, aparținând aceluiași oameni, din diferite timpuri și locuri. Prin urmare, „Gânditorul” moștenit de la cultura neolitică din Dobrogea (România) are cu siguranță, astăzi, o audiență mai mare decât în trecut, datorită Internetului. Descoperirea arheologică a vechii statuete ceramice înseamnă și aflarea unei interpretări a trecutului, dar aceasta va fi în conformitate cu angajamentul omului contemporan față de propriul său sistem de convingeri proiectate astăzi în câmpul comunicării de masă. Acest lucru ar putea fi triumful semnificației lui *homo sapiens* – ființa cugetătoare.

La o privire mai atentă, opiniile conțin, cel puțin potențial, tendința de excludere a unor alte opinii, apreciate explicit sau implicit ca nesatisfăcătoare. Simpla formulare a unei păreri vorbește despre credința celui care o lansează că propria opinie este cea corectă, iar alte opinii sunt fie „false”, fie nu acoperă părți importante din adevărul pe care cel ce formulează opinia caută să îl releve. Acest raport de „exclusivitate” este prezent în exprimarea fiecărei opinii².

După Ferdinand Tönnies, în lucrarea sa fundamentală *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887), distingem conceptul de „comunitate” (*Gemeinschaft*) care privește asocierea specifică mediului rural (reglementată de obiceiuri și tradiții nescrise), și conceptul de „societate” (*Gesellschaft*) în care drepturile tradiționale (familie, religie) se vor diminua în favoarea relațiilor obiectivate de factori economici și politici. Acest fapt determină o schimbare semnificativă a percepției referitoare la același obiect perceput. De exemplu, picturile rupestre de la Altamira, Lascaux sau Val Camonica reflectă înțelegerea primitivilor asupra naturii ca *religie* (animismul), în timp ce percepția noastră contemporană, în secolul XXI, este legată de *opinia publică*. Acest lucru determină atenția care coagulează mulțimea față de formele și conținutul vieții. Putem observa, de asemenea, interacțiunea dintre *Gemeinschaft* și *Gesellschaft*, prin prisma fenomenului de aculturație a populațiilor care au adoptat comportamentul culturii dominante - civilizația urbană. Conform memorandumului semnat de Robert Redfield, Melville J. Herskovits și Ralph Linton, în 1936, „prin aculturație se înțeleg acele fenomene care rezultă atunci când grupuri de indivizi, având culturi diferite, vin în contact cu schimbările culturale ale modelului original al unuia sau ambelor grupuri”³. Deci, putem concluziona că toate componentele culturale, luate împreună, formează restructurarea contactelor dintre diferite culturi, care vor fuziona, în cele din urmă, în creuzetul

² Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu, Nicoleta Corbu, ISTORIA COMUNICĂRII (București: Comunicare.ro, 2007), p. 56.

³ Robert Redfield, Ralph Linton, J. Melville Herskovits, „Memorandum for the study of acculturation”, AMERICAN ANTHROPOLOGIST, vol. 38, 1936, p. 149.

culturii globale. În procesul de transformare, rolul decisiv revine opiniei publice, care determină apariția criticilor, generând grupuri „pro” și „contra”. De exemplu, tinerii din mediul rural, care au plecat de acasă pentru a trăi și munci în orașe, au adus blugi asortați cu jachete, cămăși sau bluze în regiunile în care doar portul tradițional era purtat. Dansurile populare sau ceremoniile legate odinioară de rituri agrare au fost înlocuite cu mișcările ritmice ale tinerilor în discotecii. Acest fenomen este considerat de unii contemporani drept o consecință inevitabilă a progresului, iar de alții drept o pierdere pentru civilizația noastră. Diferențele de opinii pot avea, uneori, forme radicale, așa cum s-a vădit în Evul Mediu criza iconoclastă, care a zguduit lumea creștină din primul mileniu după Hristos. De-a lungul unui secol, „opinia publică” în Bizanț și în întreaga Europă creștină a fost împărțită între iconoclaști, acuzatorii icoanelor (văzute ca o cale către idolatrie) și iconodulii, avocații imaginilor figurative sacre. Chiar dacă adversarii iconodulilor au fost împărați ai Bizanțului, opinia publică a câștigat pentru că a întrunit consensul voinței colective, mai puternică decât politica imperială. Alte situații, mai puțin tensionate, au rezultat dintr-un proces de sincretism, cum ar fi mediul religios brazilian, în urma fuziunii dintre credința romano-catolică (adusă de misionarii creștini în America Latină), cu străvechi rituri africane.

Poate că unul dintre principalele atribute ale publicului este, în mod paradoxal, faptul de a fi critic. Capacitatea publicului de a judeca critic, nu exprimă altceva decât adeziunea sa la voința colectivă. În cazul în care publicul va înceta să mai emită judecăți, el va dispărea într-o masă omogenă. Astfel, experimentele bruitiste nu au reușit în muzică, în pofida unor eforturi de a fi impuse ca „valori” în conștiința publică. Sălile de concert au rămas goale, în pofida strădaniilor organizatorilor de a strânge un număr de spectatori cel puțin egal cu numărul muzicienilor aflați pe podium, în cazul unor astfel de experimente. În absența publicului, au rămas doar experimenterii. De ce muzica lui Beethoven, în pofida faptului că provine dintr-un timp relativ îndepărtat, umple și astăzi filarmonicile până la refuz? Ștefan Niculescu pare să ne ofere un răspuns în cartea sa, *Reflecții despre muzică* (1980), prin studiul său dedicat titanului din Bonn.

Pe bună dreptate se spune: „Beethoven trăiește printre noi”, teză verificată prin numărul impresionant de concerte, înregistrări, studii, etc. care, în mod constant, îi sunt dedicate pretutindeni. Dar la fel de corect s-ar putea spune, printr-o substituție: „Noi trăim în Beethoven” - o realitate de care suntem mult mai puțin conștienți, în pofida faptului că este o realitate complementară⁴.

De la picturile rupestre și pictura Renașterii, intrate astăzi în câmpul comunicării de masă, la muzică medievală sau clasică, arta trecutului devine *artă contemporană*, bun propriu epocii noastre - reunind consensul marelui

⁴ Ștefan Niculescu, REFLECȚII DESPRE MUZICĂ (București: Ed.Muzicală, 1980), p. 231

public. Mai mult decât atât, haideti să observăm un paradox : majoritatea artei contemporane din secolul XXI, provine, în cea mai mare parte, nu din epoca noastră, ci din epocile trecutului. Judecând după statistici, s-ar părea că operele clasicilor vienezi sunt mai aproape de noi decât creațiile avangardei secolului XXI.

Sonata atinge la Beethoven apogeul dezvoltării ei multisekulare și vădește, la acest autor, estetica opoziției dintre două grupuri de teme care evoluează după o schemă similară tragediei antice sau clasice (Beethoven și-a declarat deseori marea admirație pentru Shakespeare): expunerea „personajelor tematice”, conflictul lor și deznodământul final alcătuiesc cele trei etape (expoziție, dezvoltare, repriză), asemănătoare faimoasei triplete hegeliene (teză, antiteză și sinteză)⁵.

Prin urmare, la Beethoven distingem forma muzicală a sonatei ca o dramă, ca o tragedie în care personajele, aflate într-o conflictualitate puternică, sunt chiar ideile muzicale care modulează de la o tonalitate la alta. Sonata, fiind compusă din materia primă a tonalității, sub semnul armoniei muzicale, exprimă ceea ce este peren în om – aspirația către echilibrul statornicit între rațiune și intuiție. Opera apare astfel eliberată de orice condiționare istorică. O percepem ca o realitate sincronă, fie că este o pictură de Hieronymus Bosch sau de Magritte, fie că este o tulburătoare operă de Mozart sau de Giacomo Puccini.

Muzica poate fi ascultată astăzi dincolo de sălile de concerte, la volan, în mașină, difuzată pe calea undelor radio, poate fi urmărită la televizor sau pe DVD ori prin Internet, ajungând până pe stația spațială internațională. Picturile, indiferent că provind de la troglodiți sau de la artiștii avangardei, pot fi admirate în albumele de artă, în reproduceri, sau pe Internet. Arta este transformată, în zilele noastre, într-o artă de masă fiind transmisă pe calea undelor, televizată, radiodifuzată, făcând obiectul reclamelor comerciale difuzate prin toate mijloacele noastre tehnologice de comunicație.

Bibliografie

- Adorno, W. Theodor. *ESSAYS ON MUSIC*, translations by Susan H. Gillespie. University of California Press, Berkely and Los Angeles, 2002.
- Berger, René. *MUTAȚIA SEMNELOR*, traducere de Marcel Petrișor. București: Meridiane, 1978.
- Brion, Marcel. *HOMO PICTOR*, traducere de Maria Vodă Căpușan and Victor Felea. București: Meridiane, 1977.
- Dobrescu, Paul; Bârgăoanu, Alina; Corbu, Nicoleta. *ISTORIA COMUNICĂRII*. București: Comunicare.ro, 2007.
- Faure, Élie. *ISTORIA ARTEI. ARTA ANTICĂ*, traducere de Irina Mavrodin. București: Meridiane, 1970.
- Maltese, Corrado. *MESAJ ȘI OBIECT ARTISTIC*, traducere de Anca Giurescu. București: Meridiane, 1976.
- Niculescu, Ștefan. *REFLECȚII DESPRE MUZICĂ*. București: Ed. Muzicală, 1980.

⁵ Ștefan Niculescu, op. cit., p. 232.

Pânișoară, Ion-Ovidiu. COMUNICAREA EFICIENTĂ. Iași: Polirom, 2008.
Redfield, Robert; Linton, Ralph; Herskovits, J. Melville. „Memorandum for the study of acculturation”. AMERICAN ANTHROPOLOGIST, vol. 38, 1936.

Arta și Comunicarea în Masă

Lect.univ.dr. **Adrian L. Mociulschi**
(Universitatea Națională de Muzică București)

Rezumat

Eseul propune o viziune asupra fenomenului artistic din perspectivă contemporană, raportat la transformările tehnologice care au redimensionat și reprojecțat manifestările artistice, de la picturile rupestre la sonatele lui Beethoven, în câmpul comunicării de masă – mainstream-ul instituit de mass media în societatea informațională a secolului XXI. Prin intermediul canalelor de comunicare în masă, mesajul artistic se propagă astăzi prin radio, televiziune, Internet etc. fiind receptat de public. Acest fenomen determină ca muzica lui Beethoven să fie astăzi, în egală măsură, muzică contemporană – la fel ca și cea a lui Xenakis.